

convivia, i que resta més vigent en el desenrotllament de les altres parles romàniques: oc. ant. *caire* «côté; pierre de taille, moellon», it. *quadro* 'quadrat, taula pintada', etc.

En el passatge de la Crònica de Muntaner, com en d'altres, les dues idees, sovint pertot indistingibles, ho són encara i hi deuen restar juntes i indistintes: es presta almenys a interpretar-ho així el fet que precisí així aquesta llarga frase parentètica «--- és de quatre *cayres* al peu del moniment de l'altar» (arran de terra sobretot, importen molts menys les arestes separadores que cada un dels quatre costats d'un pedestal) i segueix precisant que damunt aquest basament «ha-hi una bella pedra de marbre dessus» i que és en aquesta pedra on hi ha els nou forats d'on ix la manna miraculosa.

En un document del *Libre de coses assenyaldes* de Pere J. Comes (Ss. xv-xvi): «sobre lo dit llit fou més un pavalló gran, *fet a quatre cayres* de setí blanch, ab diverses obres de or e de seda» (p. 179): més clar encara ací que segueix vistent la idea d'una cata quadrilàtera, de setí amb brodatures cada una, sense que desconeiguem que al mateix temps s'incloua en el concepte del mot l'aresta de l'angle separador entre cada una d'elles.

El fet és que es passà insensiblement des dels quadrilàters als angles que separaven cada un dels contigus, i que en definitiva és aquesta última la noció que en català va quedar amb caràcter permanent. Si ja en Llull és abans que tot les 'arestes' del triangle en el sentit de meres 'línies limitadores', també els tres caires d'una illa triangular són molt més això (que no pas les tres regions o territoris costers): «per la fitora de Neptú arrancada / d'un dels tres *cayres* de Sicília bella, / vegi'm, com nova estrella, / del mar immens en la llum llançada», *Atl.*, 188, i la llum que «alluenta -- 'ls *caires* de l'altar major» (en *La Pappallona* de N. Oller, 147) és natural entendre que el que fa lluir a la nostra vista són els cantells prominents, puix que ja no és més que una claror «desmayada».

D'ací vénen les locucions *estar de caire* «estar col·locat descansant damunt el costat més estret», *anar de caire* o *mirar de caire*, que oscillen entre 'obliquament' i 'abruptament': aquella la duia Verdager des del seu bressol vigatà, (de qui la repeteix el seu imitador i ex-íntim Canonge Collell, frase recollida pel *DBal.* i *AlcM*), puix que ja la usava en l'escalaborn primer de l'*Atlàntida* (1867) «anar-se'n tan de *cayre* / --- porta l'ayre / ---» (molt canviada en l'ed. definitiva de 1877-78, vi, 5a), o sigui 'abruptament, de presa, decidits', «*guaitar el fadrí de caire* 'de biaix, de reüll'» (Collell), «qualque empenya que el feia *anar de caire(s)*» 'de biaix, de tort' (*AlcM d*); no sense que romanguin escorrials de l'antic valor, en parlars dels més conservadors: mall. «*caire foguer*: aspecte principal de l'activitat de qualcú, M. Obrador; «*tenir tots els caires foguers*: tenir habilitat per a tot», imatge que manté en la nostra retina la visió dels costats d'un cos polièdric, un només del qual projecta una ca-

lor encesa, o bé és capaç de torrar-se per aquell costat sense inflamar-se.

En parlars moderns. Eiv. i menorq. *per ningun caire* (Villangómez, *Lli. d'Eivissa*, p. 211), *per aquell o l'altre caire* («esquina, lado», PzCabrero; Camps i Merc., *Folk. Men.* II, 48); d'on, figuradament, en corrandes populars mallorquines, etc. 'qualitat, aspecte': «Na Rotja n'és bona mula / ja m'ho va dir et senyor: / es *caire* que té millor: / còn li diuen (*dijun*) 'arri', s'atura!», sentida a Campos, 1964; i el molt generalitzat «un camp en es *caire* de's bosc» a Santa Eulàlia del Riu (1963). En tot això tenim encara corollaris de la idea de 'cara (no cantell) d'un polièdre.

Mentre que la d'aresta' és la base d'una acc. especialitzada, en ús en comarques del Nord del cat. or., 'catena de serrat o de serra': «heu d'anar pujant pel *caire* amunt» m'ho he sentit dir sovint (anotat ja a Castellfollit de la Roca, 1932), i ho deia MVayreda: «fumant un cigarro en aquest *cayre*, perquè hi passava la fresca marinada y s'hi disfrutava ensems de bones vistes, y beguent un got d'aygua en aquella font, perquè hi feya ombra» (*Sang Nova* I, iv, 30). Molt generals són al *caire*: *estar al caire de l'abisme*; *posat de caire*: «la Casa Cavaller de Vidrà --- en l'entrada està tota empedrada amb <çòdols> rierencs *de caire*, excepte un gran pas central enllosat, conduint al peu de l'escala», MVayreda (*R. D. Carlinada* II, p. 29). *Caires Viús* títol d'un llibret de Víctor Català.

No crec que hagi existit en català ni en romànic el mot *caire* com a *adjectiu* equivalent de 'quadrat', en cap de les llengües germanes (cf. REW, 6921; FEW II, 1400-1406; ni tan sols en la toponímia, cf. Longnon, *Top. Fr.*, 597, etc.), ni tampoc en l'italià, on n'existeix un cas isolat, el de *vela quadrata* per 'vela quadrada', però fins aquesta excepció única no és més que aparent pel que fa a l'antiguitat romànica, car es tracta d'un dels infinits exemples de *participi tronchi*, tan trivials en italià (fins el modern, i més l'antiquat o dialectal): *guasto, càrico, crompo, tocco, penso, urto, tronco, monco (l'ha tocco, una sedia guasta)*, etc. (Rohlf's, *It. Gr.*, §§ 627-8): és a dir no ve de QUADRUS llatí sinó d'una formació regressiva i purament it.-moderna de *vela quadrata*; el castellà ho ha dit també alguna vegada, però com ja vaig provar en el DCEC (I, 953a60-b2), és només per un calc ocasional del terme nàutic italià.

No hi ha hagut lexicògrafs que hagin suposat el contrari, ni en català antic ni enlloc més, fins que sortí l'Alcover-Moll afirmant que això era català medieval. El fet és que a penes pot dir-se que hagi estat ni llatí: els millors llatinistes ni ho esmenten (Walde-H., etc.), alguns sí però posant de relleu que és un ús «rare» (Ernout-M.), pitjor encara perquè és «rare et tardif». És segurament una innovació tardana i pasatgera d'escassos escriptors del període decadent, extreta per aquests del substantiu *quadrum (-drus)* i l'adjectiu *quadratus*; en efecte el tractament excepcional -DR- del -TWR- aborigen de QUATTUOR, indoeur. KW*TWRES s'explica per la posició dèbil en QUADRARE,